

Kommittédirektiv

Tilläggsdirektiv till 2014 års
sexualbrottskommitté (Ju 2014:21)

Dir.
2015:5

Beslut vid regeringssammanträde den 29 januari 2015

Utvidgning av och förlängd tid för uppdraget

Regeringen beslutade den 28 augusti 2014 att ge en särskild utredare i uppdrag att göra en översyn av våldtäktsbrottet (dir. 2014:123). I översynen ingår bl.a. att överväga om det bör införas en samtyckesbaserad regleringsmodell för våldtäkt och om det bör införas ett särskilt straffansvar för oaktsamhetsbrott avseende våldtäkt. Vidare ska utredningen granska och analysera hur rättsväsendet hanterar våldtäktsärenden. Uppdraget skulle redovisas senast den 1 februari 2016.

Genom tilläggsdirektiv den 13 november 2014 ombildades utredningen till en parlamentarisk kommitté (dir. 2014:144). Kommittén har antagit namnet 2014 års sexualbrottskommitté.

Kommittén ska utöver vad som framgår av redan beslutade kommittédirektiv

- ta ställning till om straffet för de mest allvarliga fallen av våldtäkt och våldtäkt mot barn bör skärpas,
- analysera om den befintliga lagstiftningen erbjuder ett tillräckligt starkt skydd mot vissa sexuella övergrepp som med hjälp av modern teknik sker via internet,
- överväga om åtgärder kan vidtas för att förbättra rutinerna när det gäller förordnande av målsägandebiträde, och
- lämna nödvändiga författningsförslag.

Utredningstiden förlängs. Uppdraget ska i stället slutredovisas senast den 1 oktober 2016.

Skärpt straff för de mest allvarliga fallen av våldtäkt och våldtäkt mot barn?

Det är en grundläggande uppgift för samhället att skydda barn och vuxna mot alla former av sexuella kränkningar. Att förebygga och bekämpa sexualbrott förutsätter bl.a. att det straffrättsliga skyddet är starkt och effektivt. Regleringen av sexualbrotten har genomgått omfattande förändringar och moderniseringar under senare år. Det är emellertid angeläget att lagstiftningen fortlöpande är föremål för diskussion och förnyade överväganden.

En fråga som lyfts fram i olika sammanhang rör införandet av en allvarligare gärningsform avseende våldtäkt med en strängare straffskala än den som gäller för grov våldtäkt. Det skulle exempelvis kunna ske genom en uppdelning av straffskalan på så sätt att ett synnerligen grovt brott införs. Därigenom skulle skyddet mot de mest allvarliga sexualbrotten ytterligare kunna förstärkas och tydliggöras.

Behovet måste dock noga övervägas liksom vilka konsekvenser en sådan förändring skulle kunna få i förhållande till den befintliga regleringen av våldtäkt och övriga sexualbrott. En fråga som särskilt behöver analyseras är hur gränsdragningen bör göras mellan grov våldtäkt och synnerligen grov våldtäkt. Det gäller både straffskalornas förhållande till varandra och vilka omständigheter som särskilt ska beaktas vid bedömningen av om ett brott är grovt respektive synnerligen grovt. Det är också angeläget att överväga hur en sådan förändring påverkar systematiken i regleringen av sexualbrotten, med det övergripande syftet att säkerställa en ändamålsenlig och tydlig reglering. Analysen bör även omfatta brottet våldtäkt mot barn, som trots vissa grundläggande skillnader i brottskonstruktionen är uppbyggt på ett liknande sätt och med likadana straffskalor som våldtäktsbrottet.

Kommittén ska därför

- ta ställning till om det bör införas en allvarligare gärningsform avseende våldtäkt med en strängare straffskala än den som gäller för grov våldtäkt,

- analysera vilka konsekvenser en sådan förändring får i förhållande till den befintliga regleringen av sexualbrotten, särskilt när det gäller gränsdragningen mellan olika grader av våldtäktsbrottet samt straffskalornas förhållande till varandra,
- göra motsvarande analys när det gäller våldtäkt mot barn, och
- lämna nödvändiga författningsförslag.

Är skyddet mot övergrepp som begås via internet tillräckligt?

Den tekniska utvecklingen och framväxten av internet har inneburit positiva förändringar i många avseenden, t.ex. har informationsflödet i samhället underlättats avsevärt. I dag används i stor utsträckning datorer och s.k. smarta telefoner för både kommunikering och överföring av bild- och filmmaterial. Men utvecklingen har också medfört att hot, kränkningar och övergrepp har tagit nya former. Barn och ungdomar är ofta frekventa användare av den nya tekniken och är därför särskilt utsatta för den typ av kränkningar och övergrepp, inte sällan av sexuell natur, som kan förekomma.

Det förekommer att vuxna, ibland under falsk identitet, använder internet som ett sätt att komma i kontakt med barn och ungdomar. En chattkonversation kan så småningom övergå till att vara av sexuell karaktär och kan även omfatta sexuell posering, antingen direkt via webbkamera eller genom överföring av bildmaterial. Att utnyttja eller främja att ett barn utför eller medverkar i sexuell posering är kriminaliserat genom brottet utnyttjande av barn för sexuell posering. Har barnet fyllt femton men inte arton år krävs för straffrättsligt ansvar att poseringen är ägnad att skada barnets hälsa eller utveckling.

I en del fall kan kontakten utvecklas till att innefatta mer eller mindre avancerade sexuella handlingar som gärningsmannen förmår brottsoffret att utföra på sig själv. Det kan röra sig om sådana handlingar som, åtminstone om de hade utförts av gärningsmannen personligen, skulle kunna utgöra våldtäkt. Övergreppen möjliggörs många gånger av att brottsoffret i ett tidigare skede har skickat mer eller mindre avklädda bilder till

gärningsmannen och därefter, vid hot om att bilderna ska spridas på internet eller bland familj och vänner, sett sig tvungen att gradvis genomföra mer avancerade sexuella handlingar. På det viset har brottsoffret hamnat i en situation som är mycket svår att ta sig ur.

Lagstiftningen är inte i första hand konstruerad med den här typen av situationer i åtanke. Det innebär att ett antal frågor aktualiseras, t.ex. hur gärningarna ska rubriceras. Frågor om internetrelaterade övergrepp har i någon utsträckning berörts av bl.a. 2008 års sexualbrottsutredning i betänkandet Sexualbrottslagstiftningen – utvärdering och reformförslag (SOU 2010:71). Det finns nu skäl att analysera frågorna närmare.

Det kan i sammanhanget även noteras att det tycks råda en viss osäkerhet beträffande tillämpningsområdet för bestämmelsen om sexuellt övergrepp mot barn enligt 6 kap. 6 § brottsbalken. För straffansvar krävs att gärningsmannen *genomfört* en sexuell handling med ett barn. Domstolarna har gjort olika bedömningar av räckvidden av straffstadgandet när det gäller just övergrepp som ägt rum via internet. Liknande formuleringar som i den nu nämnda paragrafen förekommer också i bestämmelserna om våldtäkt mot barn (6 kap. 4 § brottsbalken) samt våldtäkt och sexuellt tvång i fall av utnyttjande (6 kap. 1 och 2 §§ andra styckena brottsbalken).

Kommittén ska därför

- analysera om den befintliga lagstiftningen erbjuder ett tillräckligt starkt skydd mot sexuella övergrepp som sker via internet där gärningsmannen inte personligen utför den sexuella handlingen, och
- lämna nödvändiga författningsförslag.

Ett tidigare förordnande av målsägandebiträde?

Kommittén ska enligt det befintliga uppdraget granska och analysera hur de brottsbekämpande myndigheterna utreder ärenden om våldtäkt och hur rättsväsendet i övrigt hanterar sådana ärenden, samt överväga åtgärder för hur arbetet kan förbättras. Det har framkommit bl.a. i Åklagarmyndighetens

rapport Tvångsmedelsanvändning och beslutsfrister m.m. vid vålds- och sexualbrott i nära relation och mot barn (februari 2010) att förordnande av målsägandebitråde är en framgångsfaktor vid utredningar av bl.a. våldtäktsbrott. Ett målsägandebitråde kan såväl bidra till förbättrad kvalitet på förhören som påverka målsägandens vilja att medverka i en utredning. Det är därför viktigt att ett målsägandebitråde förordnas i ett tidigt skede i utredningar som rör våldtäkt.

Det råder en stark presumtion för förordnande av målsägandebitråde vid sexualbrott. Ett målsägandebitråde ska förordnas om det inte är uppenbart att målsäganden saknar behov av sådant biträde. Ett förordnande kan ske från och med det att en förundersökning har inletts. Trots den således mycket vidsträckta rätten till ett målsägandebitråde har det återkommande framhållits som en brist att målsägandebitråde inte förordnas i tillräcklig utsträckning i bl.a. våldtäktsmål (se t.ex. Rikspolisstyrelsens och Åklagarmyndighetens promemoria Granskning av kvaliteten i den brottsutredande verksamheten, ÅM-A 2013/0556 och POA-400-2488/12).

Kommittén ska därför

- inom ramen för det befintliga uppdraget särskilt överväga om åtgärder kan vidtas för att förbättra rutinerna när det gäller förordnande av målsägandebitråde, och
- lämna nödvändiga författningsförslag.

Redovisning av uppdraget

Utredningstiden förlängs. Uppdraget ska redovisas senast den 1 oktober 2016.

(Justitiedepartementet)